

Священники Катеринославської (Дніпропетровської) римо-католицької парафії (радянський період)

Досліджено особливості служіння священників, які працювали у Катеринославській (Дніпропетровській) римо-католицькій парафії в радянські часи. Показано, що радянська влада проводила політику, спрямовану на знищення структур Римо-католицької церкви в Україні і головним “об’єктом” цих репресій було духовенство. Визначено, що з метою “розділити” ксьондза і вірян активно використовувався національний чинник. Обґрунтовано, що матеріали справ кінця 20–30-х рр. ХХ ст. проти римо-католицьких священників були також елементом підготовки суспільної думки щодо можливості війни СРСР з Польщею. Простежено діяльність ксьондзів, які здійснювали обряди у Катеринославі (Дніпропетровську) і встановлено, що в радянський період всі вони були репресовані.

Ключові слова: священник, римо-католики, парафія, Дніпропетровськ, репресії

Дослідники історії Церкви в СРСР довгий час були позбавлені можливості її об’єктивного висвітлення. Особливо це стосується часів репресій тоталітарного режиму проти духовенства і вірян різних конфесій.

В незалежній Україні заборони щодо означеної тематики було знято, що створило умови для дослідження історії Церкви (в тому числі і Римо-католицької) в нашій країні. В діяльності будь-якої парафії Римо-католицької церкви (РКЦ) важливе значення має постать священника, який “сповнює свою службу перед Божим Народом через навчання, через Божий культ і пастирський провід” [1, с. 383]. Без священника парафія є більш вразливою, бо в Святому Письмі записано: “Ударю пастиря, і розбіжаться вівці стада” [2, Мт. 26, 31]. Особливо помітним це було в період репресій 20–30-х рр. ХХ ст.

Метою статті є дослідження особливостей служіння священників, які здійснювали обряди у костьолі м. Катеринослав (Дніпропетровськ) в радянські часи.

Тема репресій проти РКЦ в СРСР привертає увагу багатьох вчених – як вітчизняних, так і іноземних. В кінці ХХ – на початку ХХІ ст. їй присвятили свої праці Е. Бистрицька [3], Н. Ковалець [4], М. Шитюк [5], П. Федоренко [6], В. Ганзуленко [7], Д. Сула [8] та ін.

Вагомий внесок у вивчення історії РКЦ в означений період зробила Н. Рубльова, а спеціальний випуск журналу “З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ”, до якого вона написала передмову і в якому на основі документів Державного архіву Служби безпеки України та інших архівів розповідається про становище РКЦ в 20–30-х рр. ХХ ст. [9], має особливо важливе значення.

Помітним явищем європейської історіографії є монографія польського вченого Романа Дзвонковського [10], у якій на базі матеріалів архівів Польщі,

України та Росії; спогадів священників, котрі вийшли на волю після арештів, таборів, в'язниць і виїхали до Польщі; інформації польського МЗС, яку воно відправляло примасам Польщі та ін., висвітлено репресії проти католицького духовенства в СРСР у міжвоєнний період, а також складено списки репресованих священників.

Заслуговує на увагу і праця І. Осипової, де є інформація про ксьондзів, котрі постраждали під час панування в Радянському Союзі антирелігійної влади [11]. Дослідниця ввела до наукового обігу матеріали Центрального архіву МВС Російської Федерації, Центрального та регіональних архівів ФСБ Російської Федерації.

В працях Н. Рубльової, Р. Дзвонковського, І. Осипової є повідомлення і про священників, які здійснювали обряди в 20–30-х рр. XX ст. у Катеринославі (Дніпропетровську), але здебільша це інформація про народження, місця служіння, дати арешту і смерті. Частина її потребує доповнення і уточнення.

Наукова новизна статті полягає в тому, що автором вперше проведено дослідження діяльності римо-католицьких священників, які служили у Катеринославі в радянські часи. Матеріали Дніпропетровського обласного архіву і Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України дозволили уточнити інформацію про життя і діяльність ксьондзів Кригельського та Вольфа. Аналіз справи по звинуваченню настоятеля костюла Вікентія Сквірецького дав можливість відтворити події періоду служіння цього священника, повідомлення про якого (вкрай стисло і неточне) дає лише Р. Дзвонковський, а також виправити помилку в короткій інформації про о. Вікентія в книзі “Реабілітовані історією”.

Римо-католицька парафія Катеринослава, яка пережила утиски царату, зміни влади періоду визвольних змагань, у 20-ті рр. XX ст. опинилася в умовах нової реальності – радянської (остаточно більшовики захопили владу в цьому губерньському місті 30 грудня 1919 р. [12, с. 143–146]).

Ще під час Першої світової війни у Катеринославі суттєво зросла чисельність римо-католиків за рахунок біженців з західних регіонів країни та поранених. За цих умов збільшилася і кількість священників, частина з яких приїхала на допомогу з інших дієцезій і також здійснювала обряди в парафії св. Йосипа [13, с. 134].

Припинення активних бойових дій дало можливість біженцям повернутися на батьківщину. Певною мірою до цього римо-католиків “підштовхувала” і політика більшовиків, які протягом 1917–1919 рр. захоплювали місто кілька раз на нетривалий час. До 1919 р. за межі Катеринослащини виїхали і ксьондзи з інших дієцезій, які служили на її території під час війни. В парафії залишилися працювати декан Шефер і вікарій Кригельський [14, арк. 373–447; 15, арк. 383–427].

У 1920 р. прізвища охрещених і померлих у Катеринославі фіксував тільки Станіслав Кригельський [14, арк. 448–455; 15, арк. 427–431]. В цьому ж році

записи в книгах реєстрації перериваються. Останній був зроблений 10 квітня [14, арк. 455]. Можливо, записи в костельних книгах робили і після 1920 р., але юридичної сили для нової влади вони не мали.

Для з’ясування подальшої долі ксьондза Кригельського важливе значення мало встановлення його імені. Зробити це вдалося завдяки довіднику “Весь Екатеринослав”, що виходив щорічно навіть під час війни і містив інформацію також про релігійні споруди міста і священників, які в них служили. В довіднику за 1917 р. зазначено, що “вікарієм римо-католицької парафії є Станіслав Кригельський” [16, с. 117].

Багато цікавої інформації про С. Кригельського дає Р. Дзвонковський, але її треба уточнити і доповнити. Польський дослідник пише, що ксьондз Станіслав народився у 1886 р., висвячений на священника у 1912 р., але ще до цієї події вступив до ордену капуцинів [10, с. 307]. С. Кригельський мав брата Фелікса, який разом з ним вступив до названого ордену і також (як, власне, і Станіслав) погодився працювати в Тираспільській дієцезії [10, с. 307]. Цей етап в житті Фелікса Кригельського закінчився трагічно – священника вбили більшовики, а його тіло, як зазначає Р. Дзвонковський, приблизно у 1920 р. знайшли під мостом на Дніпрі [10, с. 307]. Саме тому в ситуації, коли в дореволюційний період біографії обох братів тісно поєднувались, особливо важливим було з’ясувати ім’я того з них, котрий служив у Катеринославі в буремні роки революції та визвольних змагань, бо теоретично і тіло вікарія парафії св. Йосипа могло бути знайдено “під мостом на Дніпрі”.

В дослідженні “Доля католицького духовенства в СРСР у 1917–1939 роках” зазначено, що С. Кригельський “у 1917 році був вікарієм катеринославської парафії, а потім працював в Одесі” [10, с. 307]. Ця інформація потребує уточнення. Ксьондз Станіслав почав служіння у губернському місті не у 1917, а ще у 1916 р. [14, арк. 6–144; 15, арк. 134–250; 17, арк. 146–250], і перебував у ньому як мінімум до квітня 1920 р. [14, арк. 448–455].

Р. Дзвонковський повідомляє, що С. Кригельський був заарештований під час ревізій в костьолах у 1922 р. і двічі отримував смертний вирок. На жаль, не вдалося з’ясувати, у якому саме місті заарештували ксьондза Станіслава – у Катеринославі чи вже в Одесі. У 1926 р. з в’язниці його викупила сестра Зофія, яка жила у Варшаві. Після цього священник працював у Віленській дієцезії, а у 1932 р. був нагороджений Золотим Хрестом [10, с. 307].

В повідомленнях Віленської дієцезії за серпень – вересень 1934 р. щодо змін у складі духовенства зазначено, що С. Кригельський з Саратовської дієцезії (в часи Російської імперії центр Тираспільської дієцезії знаходився в Саратові – *Н. М.*) звільнений з посади настоятеля у Новоєльні 30 серпня 1934 р. [18]. Р. Дзвонковський пише, що в цьому році С. Кригельський був переведений до Підляської дієцезії і від 1936 р. працював настоятелем парафії в Хорошчинці [10, с. 308]. У 1946 р. ксьондза Кригельського призначили адміністратором парафії в Полосках, де залишилася колишня уніатська церква. Він зробив її

придатною для богослужінь і у листопаді 1948 р. звернувся до Курії єпископа про дозвіл на перетворення цієї церкви на костюол. І так було зроблено [19]. Помер С. Кригельський, як повідомляє Р. Дзвонковський, 21 квітня 1965 р. у Хорошчинці [10, с. 308].

Отже, достеменно відомо, що як мінімум до квітня 1920 р. у парафії св. Йосипа служив ксьондз Кригельський. Чи здійснював він обряди у 1921–1922 рр. у Катеринославі – невідомо. Якщо ні, то інформації про священника, який працював у цій парафії в означений період, на жаль немає.

У 1923 р. настоятелем костюолу у Катеринославі став Міхаель Вольф, який “народився у 1890 році, висвячений на священника у 1913 році” [10, с. 518; 11, с. 159]. Р. Дзвонковський повідомляє, що ксьондз Вольф був настоятелем Катеринославської парафії “у 1923 і 1929–1930 роках та мав певні непорозуміння зі своїми парафіянами поляками, хоч і був приємною та доброзичливою людиною” [10, с. 518].

У спеціальному випуску журналу “З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ”, присвяченому висвітленню репресій проти Католицької церкви в радянській Україні у 1919–1937 рр., надається інформація про Міхаеля Йосиповича Вольфа, який був “настоятелем костюола і деканом у Дніпропетровську у 1923–1929 роках” [9, с. 381]. Чи був настоятелем парафії М. Вольф у 1924–1928 рр.? Певною мірою проливають світло на цю ситуацію відомості ДПУ за 1927 р., де зазначено, що “обслуговує католицьких парафіян ксьондз Вольф, який підпорядкований Одеському прелату Крушинському, живе у колонії Ямбург і обслуговує як останню, так і громадян Олександрівської та Рибальської сільрад Карло – Марксівського району, а також поляків (католиків) в м. Дніпропетровську” [20, арк. 22а]. Отже, точно відомо, що М. Вольф був настоятелем Катеринославського костюолу у 1927 р., що робить дані означеного журналу більш вірогідними, ніж інформацію з монографії Р. Дзвонковського.

Дата арешту священника, записана в книзі Р. Дзвонковського, також потребує зміни на 1929 р., бо і в дослідженні І. Осипової, і в документах, опублікованих в журналі “З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ”, чітко вказано, що ксьондз Вольф був заарештований 8 червня 1929 р., а у квітні 1930 р. вже прибув на Соловки (його засудили до 10 років таборів) [9, с. 381; 11, с. 159]. Відтак він не міг бути настоятелем у 1930 р. Інформація щодо вироку міститься і в документах Найвищого суду УСРР, де записано, що Вольфа Михайла Йосиповича засуджено до “позбавлення волі з суворою ізоляцією реченцем на 10 років з конфіскацією всього належного йому майна” [21, арк. 15].

Зміст звинувачення священника можна розділити на такі складові:

1) агітація проти радянської влади – “як шляхом окремих бесід з парафіянами, так і шляхом промов у костюолі”, він також “внедряв з контрреволюційною метою ненависть до радянської влади”, “брав участь у антирадянському гуртку в підготовці та виборах делегата на закордонний з’їзд поляків – всупереч делегатам-полякам, підтримуючим Радвладу” [21, арк. 5], під час проповіді

говорив, що “Наполеона було наказано за богохульство і така ж кара чекає богохульствующу владу, – тобто Радянський Союз”, “давав читати закордонні журнали антирадянського змісту” [21, арк. 12];

2) шпигунство; І Осипова в інформації щодо М. Вольфа зазначає, що він був засуджений і за статтею 54-6 [11, с. 159], тобто за шпигунство [22, с. 259]. Про це звинувачення також говориться в справі 3777 з Найвищого суду УСРР [21, арк. 11];

3) навчав в костьолі дітей Закону Божому та готував “на ксьондза” одного з парафіян. Він також “перешкоджував ініціативній групі поляків міста Дніпропетровська відкрити польську школу та всупереч цього організував підпільну школу при костьолі з релігійним навчанням у ній” [21, арк. 5, 12]. Можливо, це і був той конфлікт, про який пише Р. Дзвонковський, зазначаючи, що М. Вольф “мав певні непорозуміння зі своїми парафіянами поляками” [10, с. 518];

4) проводив антисемітську роботу – “під час утворення концертів у костьолі домагався того, аби у складі оркестра не було жодного єврея, завдяки чому не було влаштовано концертів” [21, арк. 12].

При обшуку у “шпигуна” Вольфа було знайдено книжку “антисемітського змісту”, а також журнал, який інструктор Дніпропетровського ОВК визначив як “антирадянський журнал фашистського напрямку” [21, арк. 12].

Звинувачення священника формувались на підставі показів “свідків”. Як в НКВД отримували ці покази зараз відомо не тільки науковцям, але і широкому загалу. Один із “свідків” – той, якого М. Вольф готував “на ксьондза”, звинуватив священників Вольфа і Розенбаха (настоятель парафії у Кам’янському у 1925–1929 рр. – *Н. М.*) в тому, що вони штовхнули його “на путь преступлення” [21, арк. 20], а далі пише, що “розкався, на суді розвінчав злочинну діяльність ксьондзів” [21, арк. 20] і просить пом’якшення вироку [21, арк. 20 зв.]. Вважаємо, що тільки після тортур молода людина (мав на той час 21 рік), яка виросла в родині, де вірили в Бога (в заяві написано про те, що він попав “під релігійний дурман старих батьків – релігійних фанатиків” [21, арк. 20]) і яка хотіла стати священником, могла написати таку заяву.

Сам М. Вольф визнав себе винним частково, бо “ніякої участі щодо шпигунської роботи не брав та ніякої агітації проти радянської влади не провадив” [21, арк. 11], що ж до проповіді про покарання за богохульство існуючої влади (як це було з Наполеоном), “підсудний Вольф ... пояснив..., що він торкався лише Наполеона” [21, арк. 12]. Навряд чи це справило враження на суддів, бо, як зазначалося вище, священника засудили до 10 років таборів. По суті за виконання своїх обов’язків.

Подальша доля ксьондза була трагічною – “у 1937 році він знову був заарештований у таборі і засуджений до вищої міри покарання. Третього листопада 1937 року М. Вольфа розстріляли у Соловецькій в’язниці” [11, с. 159].

Ця справа дає можливість простежити засоби, до яких вдавалася влада в наступі на Католицьку церкву. Одним з них є створення протиріч між поляками,

які складали більшість парафіян Дніпропетровського костюлу і священником-німцем. Користуючись бажанням польської національної меншини мати свою школу, влада створила ситуацію, коли це намагання “наштовхнулося” на цілком зрозумілу діяльність ксьондза зі створення при костюлі школи для релігійного навчання. В даних обставинах влада просто “грала” на національних почуттях поляків, щоб “відвернути” їх від Церкви, бо відомо, як в СРСР в другій половині 1930-х рр. було “вирішено” національне питання – велика кількість і поляків, і німців була репресована, їхні школи (як і школи інших національних меншин) зачинені.

Простежується також антисемітська лінія, завдяки якій намагались встановити “шпигунський зв’язок” між священником і фашистами, що “набирали силу” в Німеччині.

Після арешту М. Вольфа до Дніпропетровська повернувся (тепер вже в якості настоятеля) В. Сквірецький, який у 1914–1916 рр. працював в парафії св. Йосипа і був вікарієм (до приїзду С. Кригельського) [14, арк. 2–144; 15, арк. 33–250; 17, арк. 2–250; 23, арк. 268–336].

За часи радянської влади до повернення у місто, що раніше називалося Катеринослав, ксьондза Сквірецького двічі арештовували – у 1920 і 1924 рр. Після першого арешту він відбував покарання в концтаборі в Курську, а з 1924 по 1930 рр. був настоятелем римсько-католицьких костюлів у низці населених пунктів Дніпропетровської обл. – у с. Костянтинівка Лейетихського р-ну (до 1928 р.) і с. Григорівка Генічеського р-ну, до виїзду в Дніпропетровськ у 1930 р. [24, арк. 9, 11].

30-ті роки XX ст. не були такими, що давали ксьондзу багато можливостей вижити, а тим більше зберегти костюл. 1937–1938 роки – це період групових процесів проти католицького духовенства та ліквідації “польського підпілля”, результатом яких було знищення структур РКЦ в Радянському Союзі. Хвиля репресій не оминула і дніпропетровських католиків.

В. Сквірецького заарештували 28 червня 1937 р. у Дніпродзержинську, де він і мешкав. Ксьондза звинувачували у приналежності до контрреволюційної організації [24, арк. 1]. Серед речей, вилучених у затриманого “контрреволюціонера”, були знайдені такі, які “переконливо свідчать” про “диверсійну діяльність” їх господаря, а саме: “гроші, книжка заощаджень, ложка металева, виделка, ніж столовий, срібний ланцюжок від годинника, ключі, окуляри в футлярі, олівець, поясок, медальйончик металевий, підтяжки, молитовник” [24, арк. 2]. Постановою від 10 липня 1937 р. зазначалося, що “Сквірецький є учасником підпільної контрреволюційної організації і провадив активну роботу, спрямовану на підрив міці Радянського Союзу, а також має шпигунські зв’язки з представництвом однієї іноземної держави в СРСР” [24, арк. 6]. Чим, на думку лейтенанта УДБ НКВС, який писав цю постанову, заарештований ксьондз мав “підривати міць СРСР” – ложкою, виделкою, а, може, олівцем?

В документі записано, що “Вікентій Антонович Сквірецький є активним учасником католицької контрреволюційної організації з 1930 року..., був керівником цієї організації, доручав проводити її членам серед польського населення націоналістичну роботу щодо підготовки мас до участі у повстанні проти Радянської влади на випадок війни..., контактував з Польською організацією військовою..., у 1936 році був завербований Особливим Відділом НКВС, але ... дезінформував органи НКВС” [24, арк. 50]. Далі є додаток: “Зізнався” [24, арк. 50].

В дуже змістовному, об’ємному дослідженні Р. Дзвонковського “Доля католицького духовенства в СРСР...” є мало інформації про В. Сквірецького і не вся вона відповідає дійсності. Заповнити “білі плями” в життєписі цього настоятеля парафії св. Йосипа дозволяє справа щодо його звинувачення. Так, ксьондз Сквірецький народився у 1880 р. (а не у 1886, як зазначає Р. Дзвонковський [10, с. 588]) у с. Посваль Поневежського р-ну Ковенської губернії [24, арк. 8]. Він не міг закінчити “католицьку духовну семінарію”, як пише Р. Дзвонковський [10, с. 588], бо її в губернському місті ніколи не було (йдеться про римо-католицький духовний заклад). Дата смерті вказана “1936 рік” [10, с. 439], а також “1937 рік” [10, с. 588] (у додатках), підставою її визначення є “лише усні повідомлення парафіян про те, що священник був заарештований у Дніпропетровську у 1936 році і засуджений до вищої міри покарання” [10, с. 440]. В справі ж чітко вказані дата і місце арешту – 28 червня 1937 р., Дніпродзержинськ [24, арк. 1]. Можливо, існував арешт і в 1936 р., коли ксьондз, як вважало НКВС, “був завербований Особливим Відділом УНКВС” [24, арк. 50]. Можливо, означений процес відбувся в інший спосіб, а парафіяни просто переплутали дату арешту.

Матеріали справи свідчать про те, що В. Сквірецький підписав цей документ і зізнався в наступному: контрреволюційній діяльності на користь Польщі; ворожому ставленні до державного ладу СРСР; прищеплюванні почуття ненависті до радянської влади місцевим польським націоналістичним елементам; розповсюдженні полонізаторської ідеї серед місцевого польського населення; вихованні націоналістичних кадрів для боротьби з радянською владою; підборі людей для боротьби з владою [24, арк. 8, 9, 13], тобто в усьому, в чому його звинувачували.

Зміст “справи Сквірецького” не дає можливості визначити методи, за допомогою яких працівники НКВС отримали “зізнання” від священника, але ці методи відомі з досліджень, присвячених темі репресій 20–30-х рр. ХХ ст. в СРСР. При застосуванні тортур людина могла підписати все, що їй запропонували слідчі НКВС.

Аналіз змісту справи дозволив автору зробити висновок, що ксьондз Сквірецький, хоч і “зізнався” у “контрреволюційній діяльності”, назвав “спільників”, але переважно це були люди на той момент вже репресовані, які померли або перебували за межами СРСР. Так, посилаючись на те, що “за давністю часу не пам’ятає всіх залучених ним до боротьби з радянською владою” [24, арк. 10],

о. Вікентій назвав кількох осіб, нібито завербованих ним, але вони “були розкуркулені та заслані” [24, арк. 11]. Священник “зізнався”, що “керівництво його контрреволюційною діяльністю виходило від прелата Тираспільської римсько-католицької єпархії Черняховича Нікодима та каноніка Кайчинського, що був настоятелем римсько-католицького костьолу у Херсоні” [24, арк. 14], але названий Кайчинський “у 1926 році легально виїхав до Польщі” [24, арк. 14], а Черняхович на той момент вже помер [24, арк. 16]. В. Сквірецький повідомив, що “по контрреволюційній діяльності був пов’язаний з єпископом Олександром Фризоном” [24, арк. 16], але цей священнослужитель на той час вже відбував покарання, як і прелат Тираспільської єпархії Йосип Крушинський [10, с. 236, 306], з яким ксьондз Сквірецький нібито теж “був пов’язаний по контрреволюційній діяльності” [24, арк. 20]. Настоятель кафедрального собору в Києві Зигмунд Квасневський, якого назвав В. Сквірецький на допиті [24, арк. 18, 20], також перебував з березня 1937 р. під контролем НКВС без права виїжджати з міста, а у вересні 1937 р. його заарештували [10, с. 319], тобто на момент допиту настоятеля Дніпропетровського костьолу (3 липня 1937 р.) доля ксьондза Квасневського практично була вирішена.

В. Сквірецький назвав осіб, які були “найбільш згуртованою групою контрреволюційної організації по Дніпропетровську” [24, арк. 19], але їх прізвищ немає в книзі “Реабілітовані історією” [25]. Можливо, названі ксьондзом Вікентієм особи були заарештовані раніше (наприклад, в архіві СБУ Дніпропетровської обл. не було справ Міхаеля Вольфа і Якова Розенбаха, заарештованих у 1929 р. [24, арк. 55], а справи за 1937 р. о. Сквірецького і осіб, свідчення яких містяться у справі ксьондза Вікентія та які були розстріляні в той самий день, що і священник [25, с. 106, 809], були), але точно відомо, що у серпні 1937 р. вони вже перебували за ґратами [24, арк. 50]. Дійсно, ці люди могли бути заарештовані раніше самого настоятеля Дніпропетровського костьолу, бо “завербовані” були не пізніше травня 1935 р. – на допиті ксьондз Сквірецький зазначив, що в травні 1935 р. його відвідав представник польського консульства, якому він повідомив, що попри арешти, вдалося створити невелику групу з прибічників Католицької церкви і назвав їх поіменно [24, арк. 38, 39]. Отже, НКВС мав можливість заарештувати названу групу осіб і до 28 червня 1937 р. – дня, коли був затриманий священник. В цьому випадку даний епізод повністю “вкладається” в “схему поведінки”, яку, на нашу думку, обрав ксьондз Сквірецький – на словах погоджуватися співпрацювати з “органами”, а в реальності “робити свою справу”; називати тільки тих осіб, які вже заарештовані, померли або виїхали до Польщі. Якщо зазначені особи були заарештовані після допиту о. Вікентія, то це можна вважати виключенням, яке не “вписується в загальну картину” справи по звинуваченню священника Сквірецького.

Слід додати, що і в книзі “Реабілітовані історією” є помилки: В. Сквірецького названо настоятелем Дніпродзержинського костьолу (цей храм був зачинений ще у 1929 р. – *Н. М.*), а також зазначено, що він був розстріляний 09.11.1937 р.

[25, с. 858]. Ксьондз Сквірецький був настоятелем Дніпропетровського костюлу, а розстріляли його 19 вересня 1937 р. [24, арк. 52]. Священника, який зізнався у контрреволюційній діяльності і був “призначений” НКВС керівником католицької контрреволюційної організації, 9 вересня 1937 р. засудили до “вищої міри покарання – розстрілу з конфіскацією ... майна” [24, арк. 52]. Місце розстрілу та поховання в справі не вказані. Отже, щоб звинуватити людину у такому важкому злочині і знищити її, радянським каральним органам знадобилося менше трьох місяців.

Запитання, які ставили на допитах В. Сквірецькому, дозволяють зафіксувати намагання звинуватити у ворожості до влади все римо-католицьке духовенство. Так, о. Вікентій повідомив, що “державний переворот в Росії 1917 р. і прихід до влади більшовиків він, як і переважна більшість духовенства, сприйняв ворожо, бо було очевидно, що ... ми будемо позбавлені всіх своїх прав”, а також те, що ця ворожість “витікала із його стану настоятеля римо-католицького костюлу” [24, арк. 8]. Остання фраза була підкреслена червоним олівцем.

Справа ксьондза Сквірецького дає можливість чітко простежити бажання каральних органів держави зв'язати “реакційну діяльність” католицького духовенства по всій вертикалі з поляками, які мешкали в СРСР та з Польщею [24, арк. 33, 34, 50]. Слід зазначити, що лінія на звинувачення священників РКЦ в особливих симпатіях до Польщі і очікуванні “звільнення” військом цієї країни від більшовиків, проводилася ще з кінця 20-х рр. ХХ ст. Владу не зупинив навіть той факт, що католицьким священником може бути не тільки поляк. Так, один із “свідків” по справі М. Вольфа повідомив, що цей ксьондз казав наступне: “Радвлада в Україні довго не буде, скоро придуть поляки та виженуть комуністів” [21, арк. 12]. Отже, все це можна розглядати як один із засобів аргументації силових дій Радянського Союзу відносно країни, що проводить “підривну діяльність” проти “першої в світі соціалістичної держави”. Події 1939 р. є свідченням того, що формування означеної суспільної думки не було випадковим. Певним підтвердженням цього припущення є теза із справи про “обращение верующих украинцев и русских в католическое вероисповедание” з метою збільшення прибічників “фашистского режима в Польше, которых во время военных действий между Польшей и СССР католическая церковь использует для борьбы против Советской власти” [24, арк. 49].

“Військова складова” “очолованої настоятелем костюла” організації “Община” простежується і у доповідній записці начальника УНКВС по Дніпропетровській обл. наркому внутрішніх справ УРСР щодо ліквідації “польського підпілля”. В ній зазначено, що “Община” “охоплювала своєю діяльністю виключно військову промисловість” [26, с. 380]. Увага ж польських розвідувальних органів “в їх практичній диверсійно-шпигунській діяльності по Дніпропетровській області обумовлена ... наявністю значної кількості військових заводів і великих промислових підприємств” [26, с. 378].

Отже, побудова радянською владою зв'язків “Католицька церква – поляки СРСР – Польща”, звинувачення у шпигунсько-диверсійній діяльності (особливо на військових підприємствах) на користь Польщі, дають підстави говорити не тільки про боротьбу з можливою “внутрішньою опозицією” в Радянському Союзі, а і про підготовку до війни з Польщею.

Несправедливо репресованого ксьондза В. Сквірецького реабілітували у 1989 р. [24, арк. 53].

В роки фашистської окупації Дніпропетровський римо-католицький храм було відчинено для забезпечення релігійних потреб італійських легіонерів, що входили до складу міського гарнізону. “Два роки настоятелем католицького собору в обласному центрі був П'єтро Леоні, який прибув до СРСР у серпні 1941 р. з італійською армією в якості військового священника. У травні 1943 р. разом з італійцями, що відступали, він виїхав з країни”, – зазначає в своїй монографії І. Осипова [11, с. 114]. Після виїзду з Дніпропетровська о. П'єтро місцеві римо-католики залишилися без священника майже на 50 років. П. Леоні в тому ж році повернувся до Радянського Союзу (служив в Одесі), зазнав репресій, відбував покарання в таборах, але йому вдалося вижити і вийти на волю у 1955 р. [11, с. 114, 122, 181].

Таким чином, нова радянська реальність для мешканців Катеринослава повною мірою почалася з грудня 1919 р. У 1919–1920 рр. кількість обрядів, що здійснювалися у місцевій римо-католицькій парафії, суттєво зменшилася. У 1920 р. прізвища охрещених і померлих фіксував тільки ксьондз С. Кригельський, у цьому ж році записи в костьольних книгах перериваються.

В боротьбі проти Римо-католицької церкви влада активно застосовувала національний чинник. Так, в Дніпропетровську вона намагалася спровокувати конфлікт на національному ґрунті між священником М. Вольфом, який за походженням був німцем і парафіянами-поляками, використовуючи їхнє бажання відкрити при костьолі польську школу. Звинувачення цього ж ксьондза у антисемітизмі відіграло роль ланки в ланцюжку “антисемітизм – фашизм – Німеччина” і дало “підстави” інкримінувати йому статтю 54-6 КК УСРР (шпигунство).

У справі В. Сквірецького національність також відіграла певну роль, тільки у випадку з М. Вольфом застосовувалися методи “на роз'єднання” священника і парафіян, а у справі поляка В. Сквірецького – об'єднання ксьондза і вірян в одну “контрреволюційну організацію”.

Таким чином, зафіксовано факт звинувачення у “природній” ворожості до радянської влади всього римо-католицького духовенства (незалежно від національності), а також Польщі, яка проводить “підривно” діяльність проти СРСР, що дає підстави говорити про підготовку суспільної думки щодо можливості війни з Польщею.

Уточнено інформацію стосовно діяльності ксьондзів С. Кригельського та М. Вольфа. Відтворено події періоду служіння В. Сквірецького і з'ясовано, що

заарештований 28 червня 1937 р. у Дніпродзержинську ксьондз Сквірецький був “призначений” НКВС керівником католицької контрреволюційної організації. Незважаючи на те, що він “зізнався” у “контрреволюційній діяльності” і назвав “спільників”, священник вказував переважно на людей, які на той момент вже були репресовані, померли або перебували за межами СРСР. Встановлено, що настоятеля Дніпропетровського костюлу 9 вересня 1937 р. засудили до вищої міри покарання – розстрілу, а 19 вересня 1937 р. розстріляли. У 1989 р. він був реабілітований.

Всі священники, які служили у Катеринославській (Дніпропетровській) римо-католицькій парафії в радянській період, були репресовані. С. Кригельському і П. Леоні після ув’язнення вдалося виїхати за межі СРСР, М. Вольфа та В. Сквірецького розстріляли у 1937 р.

1. Катехизм Католицької Церкви. Місіонер, 2002. 772 с.
2. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Місіонер, 2007. 1480 с.
3. Бистрицька Е. Політика радянської влади щодо Римо-Католицької Церкви в 1920–1930-х роках. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/anna/Мои%20документы/Downloads/wznuoairD2009_2010_3_4.pdf (дата звернення – 25.06.2018).
4. Ковалець Н. С. Євген Перкович: силует римсько-католицького священника на тлі державного атеїзму // Український історичний журнал. 1996. № 6. С. 101–114.
5. Шитюк М. М. Римо-католицька церква в Україні в першій половині ХХ століття. URL: <mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/181.pdf> (дата звернення – 14.01.2018).
6. Федоренко П. Політика більшовицької влади щодо Римо-Католицької Церкви у І половині 1920-х років (на прикладі Житомирської дієцезії) // Польські студії № 2-3: II та III конкурси імені Єжи Гедройця. Київ: Дух і літера, 2010. № 22. С. 123–140.
7. Ганзуленко В. П. Римо-католицька церква: існування в умовах антирелігійного законодавства (20-і рр. ХХ ст.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2009. Вип. XXVII. С. 176–180.
8. Sula D. Kosciol katolicki na Ukrainie w latach 1921–1939. URL: https://doport.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/10470/09_Sula_Dorota_Kosciol.pdf?sequence=25&isAllowed=y (дата звернення – 09.04.2018).
9. Влада і Костюл в радянській Україні 1919–1937 рр.: Римо-Католицька Церква під репресивним тиском тоталітаризму / упоряд. і передмова Н. С. Рубльової // З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. 2003. № 2(21). 508 с.
10. Dzwonkowski R. Losy duchowienstwa katolickiego w ZSSR 1917–1939. Martyrologum. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1998. 664 s.
11. Осипова И. И. “В звах своих сокрой меня...”. Москва: Серебряные нити, 1996. 240 с.
12. Дніпропетровськ: віхи історії. Дніпропетровськ: Грані, 2001. 256 с.
13. Мосюкова Н. Г. Священники Катеринославської римо-католицької парафії (дорадянський період) // Гілея: наук. вісн. Київ, 2019. Вип. 149(10). Ч. 1: Історичні науки. С. 130–136.
14. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). Ф. 193. Оп. 3. Спр. 580.
15. ДАДО. Ф. 193. Оп. 3. Спр. 582.
16. Екатеринославский адрес-календарь. Екатеринослав: Издание губернской типографии, 1917. 430 с.

17. ДАДО. Ф. 193. Оп. 3. Спр. 579.
18. Wiadomosci archidiecezjalne Wilenskie. Wilno, d. 10–25 sierpnia – 10 wrzesnia 1934 r. № 15–17. URL: https://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/319494/PDF/IDIGCZAS013040_1934_015_017.pdf (дата звернення – 23.04.2018 р.).
19. Rzemieniuk F. Proba utworzenia neounickiej parafii w Poloskach w diecezji Podlaskiej. URL: mazowsze.hist.pl/33/Szkice_Podlaskie/698/2000/24589/ (дата звернення – 23.04.2018).
20. ДАДО. Ф. 305. Оп. 1. Спр. 36.
21. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ. Ф. 24. Оп. 14. Спр. 472.
22. Статті Кримінального кодексу Української РСР (в редакції 1927 року) // Соколовський О. К. Церква Христова 1920–1940. Переслідування християн в СРСР. Київ: Кайрос, 1999. С. 256–264.
23. ДАДО. Ф. 193. Оп. 3. Спр. 578.
24. ДАДО. Ф. 6478. Оп. 2. Спр. 8739.
25. Реабілітовані історією: у 27 т. Дніпропетровська область: у 2 кн. / упоряд.: Є. І. Бородін, В. В. Іваненко, Л. Л. Прокопенко, Р. К. Терещенко. Кн. 2. Дніпропетровськ: Моноліт, 2008. 1118 с.
26. Доповідна записка начальника УНКВС по Дніпропетровській області Юхима Кравця наркому внутрішніх справ УРСР Ізраїлю Леплевському щодо ліквідації “польського підпілля” // Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ ст.: невідомі документи з архівів спеціальних служб. Варшава; Київ, 2010. Т. 8: Великий терор. Польська операція 1937–1938 / редкол.: Є. Беднарк, В. В’ятрович, С. Кокін та ін. 1984 с.

SUMMARY

Mosiukova Natalia

Priests of Katerynoslav (Dnipropetrovsk) Roman Catholic Parish (Soviet period)

The peculiarities of the ministry of priests who worked in Katerynoslav (Dnipropetrovsk) Roman Catholic Parish in Soviet times are investigated. It is stated that since the end of 1919, the residents of Katerynoslav have fully experienced the Soviet reality. The new government pursued an anti-religious policy, which also targeted Roman Catholics, primarily priests.

It is noted that in the writings of some researchers studying the repression of the 1920s and 1930s against the Roman Catholic Church (RCC), there are also reports of clergymen performing rites in the church of the provincial (district, regional) center, but more information it is about birth, place of service, date of arrest and death. It is marked that the materials of the State Archives of Dnipropetrovsk Region and The Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine allowed the author to clarify and supplement information of the lives and activities of priests Stanislav Krigelsky and Michael Wolf.

It is also added that the analysis of the case of V. Skviretsky’s accusation made it possible to recreate the period of service of this priest, the message of which (extremely brief and inaccurate) is given only by R. Dzvonkovsky. It is revealed that Father Vincent, arrested on June 28, 1937, in Dniprodzerzhinsk, was “appointed” by the NKVD as the head of the Catholic counter-revolutionary organization. He “confessed” to “counter-revolutionary activity” and called “accomplices”, but mostly of those people were already repressed, those who died or were outside the USSR.

It was found that the abbot of the Dnipropetrovsk church was sentenced to a higher degree of punishment – execution on September 9, and executed on September 19, 1937. In 1989 he was rehabilitated.

It is emphasized that in the fight against the Roman Catholic Church, the authorities actively used a national factor. For example, in Dnipropetrovsk, it tried to provoke a conflict on the national soil between the priest M. Wolf, who by origin was German and Polish parishioners, using their desire to open a Polish school at the church. The accusation of the same priest in anti-Semitism played the role of a link in the chain of anti-Semitism – “fascism” – Germany and gave “grounds” to accuse him with Article 54–6 of the CC of the USSR (espionage).

It is noticed that nationality also played a role in the case of Vincenti Skviretskyi, only in the case of M. Wolf the methods of “uniting” the priest and parishioners were applied, and in the case of Pole V. Skviretsky the priest and the believers were united into one “counter-revolutionary organization”.

The fact of accusation of “natural” hostility to the Soviet power of the entire Roman Catholic clergy (regardless of nationality) and of Poland, which conducts “subversive” activities against the USSR is recorded. It is marked that it gives reason to suggest about preparing public opinion for the possibility of war with Poland.

The conclusions stated that all the priests who served in the Katerynoslav (Dnipropetrovsk) Roman Catholic Parish in the Soviet period were repressed. Stanislav Krigelsky and Piotr Leonie managed to travel outside the USSR after their capture, and Michael Wolf and Vincent Skviretsky were shot in 1937.

Keywords: priest, Roman Catholics, parish, Dnipropetrovsk, repression